

BIBLIOGRAFIA

Jordi BOLÒS I MASCLANS, Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Repertori d'antropònims catalans (RAC) I*, Repertoris de la Secció Filològica II, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1994, 760 pàgs.

Finalment, després d'una gestació molt llarga i complexa, ha aparegut aquest repertori d'antropònims catalans anteriors a l'any 1000 en el qual van començar a treballar els seus dos autors l'any 1979.

D'entrada cal destacar la feina feixuga i poc lluïda que hi ha darrera d'una obra d'aquesta naturalesa; en aquest sentit, si tenim en compte la nombrosa documentació buidada i la quantitat d'antropònims amb els quals han hagut de treballar (en un primer moment gairebé 40 mil i, finalment, després de la reducció de les formes idèntiques, més de 13 mil), podrem entendre la durada del procés de realització d'aquest repertori. La tasca manual inicial, però, ha estat completada en els processos d'ordenació del material per mitjà d'un tractament informàtic, la qual cosa resulta imprescindible en un treball tan voluminós i on cal tenir en compte la complexitat específica dels noms propis de persona (variacions gràfiques d'un mateix nom, formes difícils de classificar, etc.); així mateix, el suport informàtic no sols facilita la realització de les tasques més mecàniques, sinó que -sobretot- ha de permetre completar posteriorment la informació aplegada a partir de nova documentació.

Aquest repertori -com indiquen els autors als seus corresponents apartats introductoris- té l'origen en la riquesa antroponímica de la documentació antiga catalana i el seu interès afecta tant el camp de la lingüística com el de la història. D'aquesta manera, combina l'especialització de dos autors de branques diferents, fet molt important en una ciència marcadament interdisciplinària com és l'onomàstica.

Des del punt de vista del contingut, es tracta d'un recull rigorós dels noms propis de persona de l'època carolíngia (entre l'any 791 i el 999) que es basa en la informació que prové tant de textos editats com de documents no publicats.

Els antropònims recopilats han estat ordenats en la seva forma documentada sota un cap de grup, el qual -com tots els noms que hi apareixen- correspon a formes gràfiques que trobem en els textos, per la qual cosa no hi ha cap forma reconstruïda o hipotètica; en aquest sentit, aquesta ordenació té un caràcter funcional i ha defugit la possibilitat de partir d'una lematització que només es podria fer amb una certa garantia si existissin reculls de les mateixes característiques de les altres llengües romàniques.

En els treballs introductoris respectius, els dos autors expliquen l'objectiu del treball i hi desenvolupen alguns aspectes històrics i lingüístics, fet que serveix com a mostra de les possibilitats d'aprofitament de la informació d'aquest repertori.

En el primer, Jordi Bolòs repassa diversos aspectes històrics a partir de dos eixos: l'origen de la població de Catalunya i les migracions dels segles anteriors a l'any 1000. Aquest apartat li permet exposar diverses teories sobre la població i les migracions, algunes de les quals serveixen per a confirmar o rebatre hipòtesis anteriors.

Concretament, Jordi Bolòs hi analitza, en primer lloc, la població pagesa -fet habitualment difícil de documentar- d'una dotzena de pobles i d'alguns territoris com la Vall de Sant Joan de les Abadesses o la Cerdanya, i també hi tracta de manera detallada les relacions amb Occitània i les migracions d'hispanos.

Finalment, hi exposa unes conclusions entre les quals cal destacar la confirmació de l'existència d'un conjunt de noms estès per tot el territori -el que els autors anomenen "fons comú"- i, de manera oposada, la coexistència de noms específics d'algunes àrees geogràfiques (per exemple, *flavio* a la costa o *Aster* a la zona pirinenca) o d'altres que indiquen una relació estreta entre diversos territoris (*Leonardo* o *Savilde*, per exemple, són noms que assenyalen la connexió entre el Rosselló i Occitània).

Així mateix, també confirma que hi va haver una immigració important de gent d'Occitània; que es va donar un cert aïllament d'algunes zones del Pirineu com la Ribagorça o el Pallars; que les relacions al llarg de la costa eren molt fortes; i que els noms d'origen germànic són majoritaris, però que no tenen una distribució uniforme (concretament la majoria són noms gòtics -alguns dels quals només trobem a Catalunya (*Adala*, *Ugua*) o formats a Catalunya (*Chixila*)-, mentre que els fràncics són minoritaris).

En aquest mateix sentit, Josep Moran en el treball introductor de caràcter lingüístic també fa referència al valor de la informació d'aquest treball per confirmar aspectes ja coneguts (el predomini de l'antroponímia germànica) i per ajudar a solucionar aspectes foscos de treballs anteriors com el de P. Aebischer ("Essai sur l'ononastique catalane du IXe au XIIe siècle", Barcelona, IEC, 1928).

En l'estudi lingüístic, J. Moran repassa diversos aspectes entre els quals és interessant remarcar la documentació de noms romànics compostos que no tenen solament una significació de tipus espiritual (*Sperandeus* o *Bonusfilius*), sinó que també es refereixen a qualitats físiques o de caràcter connotat (*Caçapocs* o *Bonamoça*) i l'existència de noms expressius (diminutius i derivats diversos) com els compostos amb el sufix -ellus (*Maurellus*, *Prunella*).

Aquest repertori també confirma l'ús de noms únics -amb poques excepcions- fins al s. X i l'antiguitat d'alguns canvis fonètics -com el pas d'AU>o (*Oriolus*<AURIOLUS) o d'AI>e (*Viaterus*<VIATARIUS).

Així mateix, cal esmentar el tractament mesurat que es dona a l'aparició d'un *Cathalani* l'any 917 (si bé es troba en una còpia tardana).

Des del punt de vista de les aportacions científiques d'aquest treball, cal esmentar la convicció d'ambdós autors sobre el fet que la migració provinent del Lluenguadoc i de la Provença va ser més important del que s'ha considerat tradicionalment.

Des del punt de vista estrictament pràctic, el repertori es troba ordenat alfabèticament a partir dels caps de grup; a sota de cada grup hi ha una llista amb totes les variants gràfiques de cada antropònim; i, finalment, distribuïdes en columna, hi ha totes les ocurrences ordenades cronològicament amb informació de l'any, de l'àrea geogràfica, de la font documental, de l'actuació en el document (comprador, testimoni, etc.), de la procedència o càrrec (jueu, musulmà, bisbe, veguer, etc.) i, al darrere, la forma que hi apareix documentada.

A continuació del repertori pròpiament dit, hi ha una llista amb la freqüència d'aparició dels antropònims que conté el nombre d'ocurrences i el percentatge que representa respecte del total.

El treball es clou amb un índex molt pràctic on trobem totes les formes gràfiques diferents, les quals remetent al cap de grup a partir del qual podrem trobar tota la informació. Pel seu caràcter tècnic i especialitzat, aquest repertori difícilment obtindrà el reconeixement que mereix en la premsa ordinària; això no obstant, hem de remarcar que la seva publicació ha estat celebrada pel món de la romanística: d'una banda, hem de tenir en compte que aquest treball depassa l'àmbit específicament català, ja que aporta informació que també és important per a les altres llengües neollatines i, d'altra banda, hem d'assenyalar l'excepcionalitat d'aquest repertori, car no hi ha cap altre treball d'aquestes característiques en les altres llengües romàniques.

Malgrat les limitacions materials del repertori (els autors mateixos assenyalen la possibilitat d'alguna errada relacionada amb la documentació motivada pel nombre d'atropònims i també recorden que la informació és irregular en el sentit que no hi ha les mateixes dades de totes les zones), a partir del moment de la seva publicació, aquest treball s'ha convertit en referència obligada en la investigació onomàstica. Així, per exemple, la informació que hi trobem és una ajuda important en aspectes com la fixació gràfica de la toponímia (d'acord amb la relació entre toponímia i antroponímia, la unanimitat de la grafia de formes com *Revell* o *Berà* han d'ajudar a bandejar de la toponímia solucions com '**Rabell**' o '**Barà**') o la valoració d'hipòtesis etimològiques (com ha assenyalat Josep Moran, és més probable que un antropònim com *Borrell*, que té una freqüència d'ús molt elevada -314 ocurrences- en un moment proper a la consciència del seu significat, faci referència al color vermellós de la pell que no que es pugui relacionar amb el significat d'**embriac** com ha estat fet...).

Joan Anton Rabella

Lluís GIMENO I BETÍ, Ferran ARASA GIL, *La toponímia del terme municipal de Castelló de la Plana*, Ajuntament de Castelló, Castelló, Castelló, 1993, 155 pàg. i fotografies i mapes.

Aquest llibre és una recopilació dels topònims rurals del terme de Castelló de la Plana feta per un historiador i un filòleg: la col·laboració d'especialistes de camps diferents és sempre un fet destacable i encara ho és més en un àmbit tan marcadament pluridisciplinari com l'onomàstica.

A la introducció s'especifica que l'objectiu d'aquest treball és presentar de manera ordenada el recull exhaustiu dels topònims d'aquell terme -n'apleguen més de 1.800- i, solament en alguns casos, tractar-ne l'etimologia o la documentació antiga.

Des del punt de vista estrictament formal, aquesta monografia es troba ordenada temàticament (segons el seu origen, les seves característiques -hidrònims, orònims-, etc.) i al final inclou un índex de tots els noms propis de lloc amb informació sobre la partida a la qual pertanyen i amb la seva localització cartogràfica. Aquesta distribució formal s'ha de relacionar amb la regularització ortogràfica de la toponímia d'aquesta àrea geogràfica, que és un dels objectius principals del llibre. En aquest sentit, en el pròleg els autors relacionen explícitament la realització del recull amb la problemàtica lingüística de la toponímia al País Valencià, en aquest cas concret del terme de Castelló de la Plana. D'aquesta manera, encara que són conscients de la situació de difícil equilibri entre les formes que actualment es fan servir i les solucions regularitzades que proposen, els autors tenen l'esperança que algun dia aquests topònims es trobaran retolats en la seva llengua originària.

Aquest treball, potser com a conseqüència d'una orientació en què predomina l'interès pels aspectes geogràfics i lingüístics, ordena i analitza els topònims a partir de criteris temàtics, la qual cosa en dificulta la consulta en contrast amb les monografies que segueixen

xen un criteri d'ordenació alfabètica. Això no obstant, en aquest cas l'estudi temàtic de la toponímia aporta una informació valuosa sobre la relació entre els noms de lloc i les característiques geogràfiques del territori (les referències al tipus de terreny, secà, hort o marjal; la influència dels canvis d'activitat agrícola; etc.).

Des del punt de vista lingüístic, abans de la part estrictament toponímica hi ha un estudi aprofundit de les característiques dialectals del parlar castellanenc, que relaciona amb llur repercussió en la toponímia.

Per mitjà de l'estudi dels noms de lloc a partir del seu origen lingüístic, es comprova la importància de la influència àrab (amb formes que només han romàs a l'àrea del català com *Almalafa*, o amb nombrosos exemples que contenen l'element *Beni-* com *Benadresa*, *Benissalema* o *Vinamargo*), l'extensió de la influència castellana posterior (els termes acabats amb *-o*) o la riquesa dels hidrònims relacionats amb el regatge (també pel que fa als genèrics com *fila*, *portell*, *canalat*, *botera*, *braç*, *capçada*, etc.).

Així mateix, resulta interessant l'argumentació sobre l'origen de diversos topònims. Tanmateix, cal anar amb compte amb el tractament d'alguns casos que semblen preferir les explicacions més complexes: per exemple, trobem el topònim *Canet* (topònim molt estès fins a la zona nord-oriental del domini com Canet, al Rosselló, o Canet d'Adri, al Gironès) relacionat amb el mossàrab, quan la reducció del grup *-NN-* (*CANNETUM*) en lloc de la palatalització és, probablement, una evolució paral·lela a aquesta i la qual també es dona en altres noms comuns; o el nom mateix de *Castelló*, que hi és considerat com un arabisme (?).

Així mateix, des del punt de vista lingüístic es troba a faltar la pronúncia dels topònims, a la qual només es fa referència en algun cas específic.

Ultra la llengua i la geografia del terme de Castelló de la Plana, els autors demostren un coneixement profund de la cultura i les tradicions. Així, en algun moment el treball depassa el caràcter de monografia toponímica i esdevé un veritable document etnogràfic.

Finalment, cal esmentar la localització dels topònims en la cartografia i una notable documentació fotogràfica, que és un bon complement d'aquest tipus de reculls.

Joan Anton Rabella

Josep VECIANA I AGUADÉ, *Topònims i antropònims de Perafort i Puigdel·lí*, Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària VII (1994). Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. P. 19-110.

Per fi, hem pogut veure el recull d'onomàstica de Perafort i el seu agregat de Puigdel·lí. He dit "per fi" perquè la investigació s'ha elaborat al llarg d'una pila d'anys, que és una bona manera de confeccionar un inventari integral d'aquesta naturalesa. Aprofitaré l'ocasió per dir -o repetir, perquè ja ho he manifestat més d'un cop, si més no de paraula- que no es pot pretendre de fer amb poc temps una compilació d'aquesta mena si té una certa pretensió que sigui completa. Pot resultar petulant de pretendre que sigui exhaustiva, ja que no se sap mai si no queda algun nom que hagi passat per alt. Tampoc no es pot dir que Josep Veciana hagi estat calmos, perquè entre l'època en què va començar a fer enquesta per a Perafort i Puigdel·lí i ara, ha publicat els repertoris onomàstics de la Poble de Mafumet i de Renau. El de la Poble forma part de *Història de la Poble de Mafumet*, de Francesc Cortiella i Òdena (Ajuntament de la Poble, 1986); el de Renau ocupa el seixanta per cent del volum V de *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària* de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (Tarragona, 1990).

Hi ha una certa homogeneïtat paisatgística i una contingüitat relativa en les terres d'aquests tres termes, un dels quals és el de l'autor i dels seus avantpassats i un altre, el seu d'adopció. De conjunt, és el territori dels seus amors. Una parcel·la de país que

correspon a la comarca natural del Camp de Tarragona, a la zona administrativa del Tarragonès, sols explorada onomàsticament en el 26,5 per cent de la seva extensió però amb notícia, tanmateix, que s'ha començat a treballar en dos dels quinze termes els noms dels quals falta aplegar.

Els dos primers catàlegs d'onomàstica de Josep Veciana van aparèixer organitzats segons els esquemes vàlids en els primers temps, és a dir, amb els noms agrupats per conceptes i amb un índex alfabetitzat al final. L'últim, el de Perafort i Puigdel·lí, arriba establert pel sistema adoptat aquests últims anys, o sia per ordre alfabètic dels específics, als quals assigna una numeració, que arriba a 408 i que variaria si hagués entrat l'Estacada de Pallarès dintre el grup de genèrics que es refereixen a Pallarès. En alguna altra ocasió (Anselm de Roset, Martí de Roset) sembla que atribueixi valor de genèric a *cal* i *ca l'*, i potser a l'article *l'* corresponent a Era, Escola, Església... És fàcil que es plantegin vacil·lacions a l'hora de fixar alfabetitzacions complexes. És fidel a la recomanació de transcriure els noms fonèticament, per un sistema simplificat que fa conèixer en una nota inicial; és un esforç que s'hauria pogut estalviar, en una zona sobre la qual hi ha estudis de fonètica, com els de Daniel Recasens; n'hi hauria hagut prou fent observar alguna particularitat -per exemple "xicolata"- que hagués notat com a peculiar d'aquest terme.

Al començament, fa conèixer característiques geogràfiques i històriques i explica que la paraula Perafort equival a 'pedra forta', una opinió procedent d'"un massís de roca de fòssils marins del període miocènic" a l'extrem nord del qual es va bastir el poble, i sabent que l'adjectiu "fort" encara no coneixia la flexió quan el nom es va fossilitzar. Discrepa, doncs, de Pere Balañà, segons el qual, basant-se en l'àrab, equival a 'la plana de color de rosa'. No he trobat tanmateix cap cita del nom -que figura en aquesta nota introductòria i no a la llista general- tret de documents antics. Les últimes tres pàgines són dedicades al mapa del terme i a sengles mapes de Perafort i Puigdel·lí.

En un territori tan planer, la hidronímia és escassa: a part del riu Francolí, hi ha les Comes i algun comellar, la rasa del Miquel i un barranc -del qual ja no es parla- en un enclavament allunyat. Hi ha fonts, algunes d'intermitents o perdudes; la del Bacó va acompanyada d'una llegenda i alguna porta un nom de casa.

El recull fa notar "allò de" equivalent a 'tros de terra', observat pel DCVB al Penedès i que jo havia pensat que només es conservava a la zona central i occidental del Camp. Il·lustra sobre conreus, amb més de noranta horts i hortes que porten el nom o renom dels propietaris; els cereals es veuen per set eres, la parada de l'Era, i dues pallisses. La vinya és representada per sis topònims, dos dels quals noms de raïm: el Sumoi i els Moscatells i, indirectament, per tres olles i la Fàbrica d'aiguardent de 1861; modernament, pel Celler de la Cooperativa. Potser també s'hi referia la Màquina del coster de ca la Màquina (una casa que no he localitzat a la llista) i del mas de la Màquina, si amb aquest determinatiu es referien a una olla. Unes altres al·lusions a la vinya deuen ésser a les Tires de la Marieta Quima, a les parades del Vinagre i a cal Boter. Els garrofers abunden: se n'anota nou, a més de la parada Sota els Garrofers. Només he vist una referència als ametllers a la Cua dels Ametllers, un grup nominatiu que podria contenir Cua com a nom d'antiga partida de terra. L'albercoquer apareix al Camp de l'Albercoquer, les figueres, a la parada de les Figueres, i un noguer, al noguer de ca Blanc. Els olivers han donat l'Olivar. També es parla d'alzines, alzinaret, de pins i pinars, d'un roure a la font del Roure, i del Bosc. Encara entre els vegetals, hi ha la parada del Farigolar.

La ramaderia no sembla important amb sols tres corrals i els de Bofarull, notables, corresponent als Pallaresos. També s'hi relacionen els Prats, pronunciat *lus parats*, com enjondre.

L'activitat industrial la representaven el molí Nou i el de Puigdel·lí, en el qual després es

va fer electricitat. Els altres són d'oli, i deuen ésser moderns. També es parla de forns, de guix -les Guixeres és nom de partida-, d'obra i de calç, i del de l'òdena, que no se sap a què es dedicava i ha quedat per designador d'una partida; i de diverses pedreres explotades transitòriament per a obres modernes.

Veciana és sobri i no es deixa temptar per hipòtesis per donar pistes sobre què hagi pogut originar un nom -i no em refereixo a exercicis etimològics. Només he notat que s'hi arribsqui arran dels Quarts, "quarta mansione"; un es pregunta tanmateix si aquest nom, abundant, sovint en punts apartats de vies romanes, no feia referència a un tribut. Parlant de cal Gravat de Puigdelí explica que és la casa on va néixer el pare del poeta selvatà Ventura Gassol, un cognom que repercuteix en una altra casa i unes hortes. I dedica un gran espai al Codony, una parròquia documentada ja al segle XII i d'ubicació complexa.

Entre paraules poc corrents, crida l'atenció *Pàssara*, en el cau de la Pàssara, que no se sap si és usada avui en llenguatge corrent per a designar un ocell que anota el DCVB. També la crida *Piulu* -millor Piulo-, que podria ésser un renom equivalent a 'tartamut'; *las Seucas*, partida de terra d'un document de 1676; i *Toia*, que podria equivaler a 'encantat', 'distret', si no era una reducció d'Antònia. *Els Tornalls*, que al segle XVI s'anomenaven a Uldemolins en diminutiu singular, segurament amb el significat que només dóna el DCVB, de 'menjadora petita per a ovelles i cabres'. *Pugròs* no fa estrany perquè és una reducció de 'Puig-gros'. Ni en fa *Tuies*, que tothom sap que és una reducció de Gertrudis. No trobo explicació per a *Betxo*, *Puio* i *rilla*. Ni tampoc per a la *Xacona*, una partida de terra, un nom que no és segur que correspongui a la feminització del renom Xacó amb què es designa una casa.

La toponímia de Perafort ha incorporat castellanismes, com Cabo, Cubero, Fernando, Matacan, Mílio, Murillo, Paco, Pantano, Pepito, Rúbio, Sierra, Xeco, alguns dels quals deuen ésser llinatges d'immigració. I també falsos castellanismes, com *Matildo*, *Mianos*, *Quimo* i *Silo*, que deuen ésser pseudomascunitzacions de Matilde, i de Miana i Quima, reduccions de Damiana i Joaquina; i de Sila, vulgarització de Cecília. També ho seria *Tupino*, si procedís del renom Tupina, que es podria haver pres d'una mena de tupí.

Abans d'acabar, faré un comentari per declarar-me contrari a seguir una moda toponímicament desafortunada i tampoc no gens sana en el llenguatge periodístic i radiofònic. Veciana en fa ús, però la mutila, segurament per alguna raó. Em refereixo a la mania d'anomenar les carreteres amb una lletra seguida d'una xifra. Això pot ésser un procediment útil entre especialistes, però no és gens orientador per al lector o l'oient vulgar com ho som -en aquest cas- gairebé tots els ciutadans. La N vol dir 'nacional' i Veciana és probable que rebutgi aquest adjectiu per malintencionadament encaminat a falsejar realitats, i per això es limita a indicar la xifra. Les carreteres pertot tenen un nom popular, que és l'únic que la gent fa servir. Gairebé sempre és el d'una població a la qual aquella via pública encamina: la carretera de Valls, la carretera de Tarragona. Això sol té valor toponímic i és l'única manera d'entendre'ns en llenguatge corrent. Algun barceloní diria la SC 12508 (suposem-ho) per anomenar la carretera de l'Arrabassada?

Vet ací que Josep Veciana ha fet una nova aportació estimable al bagatge toponímic nacional. Enhorabona, i esperem que no serà l'última.

Ramon Amigó

Ferran ARASA I GIL, Joan A. VICENT I CAVALLER, "*Trobada d'una inscripció al santuari de la muntanya de Santa Bàrbara. Notes sobre l'arqueologia urbana de la Vilavella (la Plana Baixa)*", in "Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses", núm. ?, Diputación Provincial de Castelló de la Plana, Castelló, any ?, 463-466.

Informe i estudi d'una inscripció romana, datable en els segles I-II, que inclou un cog-